

ВІДГУК
офіційного опонента
завідувача кафедри геодезії і геоінформатики
Львівського національного університету ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького,
доктора економічних наук, професора СТУПЕНЯ Романа Михайловича
на дисертацію ЗАМЛИНСЬКОГО Олександра Степановича
на тему: «Фінансове регулювання використання природних ресурсів
на рівні територіальних громад базового рівня»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 051 «Економіка»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами

Завершення процесу формування мережі укрупнених територіальних громад базового рівня вимагає розроблення інституційних передумов та фінансового інструментарію використання резервів соціально-економічного піднесення цих громад. Одним з таких резервів виступають природні ресурси, які за умови урізноманітнення форм, методів та способів їх залучення у господарський обіг можуть забезпечити формування нових полюсів росту міських, селищних, і, насамперед, сільських територіальних громад. Ключовим детермінантом поживлення ділової активності стосовно господарського освоєння природних ресурсів, насамперед, тих, які перебувають у комунальній власності, тобто у власності територіальних громад, виступає становлення сучасної системи фінансового регулювання використання природних ресурсів на місцевому рівні. Нинішній формат системи фінансового регулювання використання природних ресурсів оперує надмірно обмеженим набором регуляторів, котрі в основному виконують фіскальну функцію і не мотивують природокористувачів підвищувати рівень комплексності господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу. Також такий формат не враховує ті виклики, котрі постали перед територіальними громадами базового рівня в останні роки, зокрема виклики воєнного часу. У дисертації О. С. Замлинського сформовано авторський підхід до розроблення інструментарію фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальної громади базового рівня в умовах воєнного часу та з урахуванням вимог післявоєнного відновлення національного господарства. Сформульована мета та визначені завдання дослідження О. С. Замлинського свідчать про високий рівень актуальності дисертації, а також про її своєчасність. Дисертаційне дослідження пов'язане з науково-дослідними роботами Національного університету біоресурсів і природокористування України, зокрема з науковою темою «Міжнародно-правові та національні механізми подолання екологічних наслідків збройної агресії російської федерації проти

України» (договір 110/1-ф-2024), у межах якої здобувач визначив специфікацію методів фінансового регулювання охорони довкілля та відтворення природно-ресурсного потенціалу на місцевому рівні, які схвалені законодавством ЄС і мають бути імplementовані в комплексну архітектуру упередження забруднення довкілля та раціонального використання природних ресурсів в Україні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Ознайомлення зі змістом дисертації О. С. Замлинського та опублікованими працями за результатами проведених досліджень дає підстави стверджувати про високий рівень обґрунтованості та достовірності теоретичних узагальнень, аналітико-оціночних характеристик, висновків і практичних рекомендацій. Обґрунтованість та достовірність отриманих у дисертації результатів також підтверджується вдалою побудовою методологічного інструментарію дослідження, котрий охоплює як традиційні для економіки природокористування методи, так і методи, що запозичені з інших галузей економічної науки.

Теоретико-методологічним підґрунтям та інституційною основою написання дисертації О. С. Замлинського виступили фундаментальні і прикладні положення економіки природокористування, інституційної теорії та регіональної економіки. У дисертації отримав подальше використання інституційний підхід, що дозволило виявити інституційно-фіскальні виміри становлення сучасної системи фінансового регулювання природокористування на місцевому рівні в умовах воєнних викликів та поглиблення децентралізації влади. На основі застосування абстрактно-логічного методу автору вдалося обґрунтувати конкретні пріоритети трансформації системи фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальної громади базового рівня. Високий рівень достовірності та прикладної спрямованості отриманих у дисертації результатів пояснюється також використанням методу кластерного аналізу, що забезпечило групування регіонів України за рівнем міжмуніципальної збалансованості надходжень рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів до місцевих бюджетів України. Обґрунтованість результатів проведеного дослідження також підтверджується використанням економіко-статистичного методу, що забезпечило ґрунтовний аналіз базових тенденцій надходжень рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів та основних її складових до державного бюджету та місцевих бюджетів України.

Достовірність та обґрунтованість отриманих у дисертації О. С. Замлинського результатів обумовлюється опрацюванням значного масиву статистичних даних, які представлені у статистичних збірниках та аналітичних звітах Міністерства фінансів України, Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України, Державної

казначейської служби України, Державної служби статистики України. Дисертація О. С. Замлинського є логічно та структурно упорядкованим, завершеним та самостійно виконаним науковим дослідженням на актуальну тему, яке спрямоване на вирішення злободенних проблем раціоналізації природокористування на місцевому рівні. Сформульовані у дисертації теоретичні положення, аналітико-оціночні характеристики і практичні рекомендації відзначаються високим рівнем обґрунтованості та достовірності, а також характеризуються прикладною спрямованістю і теоретичною значимістю.

Новизна наукових досліджень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Результати дисертації О. С. Замлинського відзначаються науковою новизною як в частині формування концептуальних підходів до детермінації ролі природних ресурсів у відтворювальних пропорціях національного господарства, теоретичної аргументації урізноманітнення форм, методів та способів залучення природних ресурсів у відтворювальний процес, специфікації методів фінансового регулювання охорони довкілля та відтворення природно-ресурсного потенціалу на місцевому рівні в ЄС, так і формування інструментарію фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальних громад базового рівня і розроблення методичних засад оцінювання результативності міжбюджетного розподілу рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів.

Певним рівнем теоретико-методологічної значимості відзначається здійснена О. С. Замлинським аргументація урізноманітнення форм, методів та способів залучення природних ресурсів у відтворювальний процес під дією екзогенних та ендегенних детермінантів. Це є особливо важливим в нинішніх умовах, коли виникла гостра необхідність урізноманітнення форм публічно-приватного партнерства, які дозволять поєднати кошти місцевих бюджетів та приватні інвестиції при реалізації проєктів господарського освоєння місцевого природно-ресурсного потенціалу.

Елементом наукової новизни дисертації О. С. Замлинського виступають також сформульовані ним концептуальні підходи до детермінації ролі природних ресурсів у відтворювальних пропорціях національного господарства, які враховують матеріально-речову неоднорідність, субстанціональну та функціональну спрямованість природних ресурсів і передбачають їх розгляд як засобу та предмету праці, а також як територіально-просторового базису інфраструктурного комплексоутворення. Дана наукова розробка має прикладну значимість в контексті реалізації укладеної Угоди між Україною та США, яка стосується видобутку корисних копалин.

Автор зробив вагомий внесок також в царину удосконалення інституційного середовища фінансового регулювання природокористування, оскільки ідентифікував інституційні проблеми (інституційні пастки та інституційні розриви) фінансового

регулювання використання природних ресурсів, що дало йому можливість виокремити проблеми бюджетного, податкового та кредитно-боргового характеру. Це є особливо важливим в умовах необхідності становлення інституційної матриці імплементації в Україні системи зеленого інвестування, яка пройшла апробацію у передових країнах світу.

У дисертації О. С. Замлинського присутній елемент новизни, котрий дозволяє усувати перманентні рецидиви надмірної звуженості інструментів економічного стимулювання підвищення рівня комплексності господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу. Таким елементом виступає сформульований автором інституційний підхід до трансформації інструментарію економічного стимулювання комплексного використання природних ресурсів на рівні територіальної громади базового рівня, який передбачає диверсифікацію на муніципальному рівні бюджетних, податкових, кредитних та майнових інструментів стимулюючого впливу на природокористувачів.

Прикладною спрямованістю відзначаються розроблені автором методичні засади оцінювання результативності міжбюджетного розподілу рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів, які передбачають розрахунок рівня міжмуніципальної збалансованості надходжень рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів до місцевих бюджетів України як середньої геометричної надходжень природно-ресурсної ренти до міських, селищних та сільських територіальних громад.

Треба також відзначити, що нові наукові результати, отримані у процесі написання дисертації О. С. Замлинським, повною мірою корелюють з наслідками поглиблення бюджетно-фіскальної децентралізації та завершення процесу формування мережі укрупнених територіальних громад базового рівня в частині використання комунальних природно-ресурсних активів. У даному контексті заслуговує на увагу розроблений автором інституційний інструментарій фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальних громад базового рівня, який передбачає розширення повноважень органів місцевого самоврядування в частині урізноманітнення методів та інструментів регуляторного впливу на природокористувачів за основними блоками (блок стимулювання; блок бюджетного регулювання; блок фіскального регулювання угод публічно-приватного партнерства), що забезпечить: активацію розвідки, освоєння та видобутку корисних копалин місцевого значення; відновлення водно-болотних угідь; монетизацію екосистемних послуг природних біогеоценозів; зростання ефективності використання вторинної та некондиційної природної сировини в енергетичних цілях; упорядкування територій природно-заповідного фонду; екологічний реінжиніринг земель, порушених внаслідок воєнних дій.

Загалом, у своїй сукупності отримані у процесі написання дисертації нові для теорії та методології фінансового регулювання використання природних ресурсів результати дають можливість вирішити важливу науково-прикладну проблему – розроблення авторського

концепту становлення системи фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальної громади базового рівня в умовах воєнних, післявоєнних, євроінтеграційних та децентралізаційних викликів.

Практична цінність результатів дослідження

Практична цінність дисертації визначається використанням авторських теоретико-методологічних обґрунтувань та методичних підходів щодо виявлення ролі природних ресурсів в системі соціально-економічного розвитку територіальних утворень та становлення сучасного формату фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальних громад базового рівня. Зокрема, у діяльності виконавчого комітету Феодосіївської сільської ради використовуються результати дисертації, які стосуються трансформації інструментарію економічного стимулювання комплексного використання природних ресурсів на рівні територіальної громади базового рівня, що передбачає диверсифікацію на муніципальному рівні бюджетних, податкових, кредитних та майнових інструментів стимулюючого впливу на природокористувачів (довідка № 021/26 від 19.05.2026 р.). Розроблені здобувачем концептуальні підходи до детермінації ролі природних ресурсів у відтворювальних пропорціях національного господарства, які враховують матеріально-речову неоднорідність, субстанціональну та функціональну спрямованість природних ресурсів і передбачають їх розгляд як засобу та предмету праці, а також як територіально-просторового базису інфраструктурного комплексоутворення, використовуються при підготовці окремих тем навчальної дисципліни «Кадастри природних ресурсів» у Національному університеті біоресурсів і природокористування України (акт від 07.04.2026 р.).

Повнота висвітлення результатів дослідження у наукових публікаціях

Повнота викладення основних результатів дисертаційного дослідження забезпечена їх висвітленням в 11 наукових працях, з яких 6 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 5 тез наукових доповідей. Ключові ідеї дисертації пройшли апробацію на міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях. Статус наукових видань та повнота викладу матеріалів в опублікованих наукових працях відповідають нормативним вимогам щодо апробації та висвітлення результатів дисертаційного дослідження.

Оцінка змісту дисертації

Дисертація складається з анотацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 237 сторінок. Список використаних джерел налічує 185 найменувань. Перший розділ дисертації присвячено розгляду природних ресурсів як базового чинника соціально-економічного розвитку територіальних громад, виявленню сутності, ідентифікації складових та визначенню

інституційних проблем фінансового регулювання використання природних ресурсів, а також формуванню інституційних засад фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальних громад. У другому розділі автор визначив місце природних ресурсів у системі відтворення ресурсно-виробничого потенціалу соціально-економічного розвитку територіальних громад, розкрив зміст нормативно-правового забезпечення та основних аспектів становлення прикладного інструментарію фінансового регулювання використання природних ресурсів, проаналізував основні тенденції та провів узагальнюючу оцінку рівня міжмуніципальної збалансованості надходжень рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів до публічних бюджетів України. Третій розділ дисертації охоплює авторські розробки О. С. Замлинського, котрі стосуються імплементації європейського досвіду у вітчизняну практику фінансового регулювання використання та відтворення природних ресурсів, інституціоналізації методів та інструментів фінансового регулювання використання природних ресурсів та становлення інституційного інструментарію фінансового регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальної громади базового рівня.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Дисертація та наукові праці, в яких висвітлено основні результати дослідження, відповідають вимогам академічної доброчесності, а також не містять плагіату та інших порушень (самоплагіату, фабрикації, фальсифікації, компіляції). Дисертація виконана державною мовою у відповідності з принципами наукової стилістики та академічного письма. У дисертації забезпечено комплексний характер проведення дослідження, що дало можливість на високому теоретико-методологічному рівні підготувати логічно і структурно упорядковану, завершену та самостійно виконану наукову працю. Оформлення літературних джерел та статистичних довідників і посилання на них у тексті роботи здійснено відповідно до чинних вимог та стандартів.

Дискусійні положення та зауваження

У цілому позитивно оцінюючи науковий рівень дисертаційного дослідження О. С. Замлинського, доцільно виокремити окремі дискусійні положення:

1. У підрозділі 1.1, с. 31, автор стверджує, що «розбудова мережі об'єктів природно-господарської та природоохоронної інфраструктури дає можливість забезпечити підвищений рівень комплексності використання природної сировини, а також її економії». З огляду на потребу вибору пріоритетів ефективнішого використання матеріально-речової субстанції природних ресурсів доцільно було б привести конкретні приклади: яким чином розбудова природно-господарської та природоохоронної інфраструктури сприяє зростанню рівня комплексності використання природної сировини у господарському обігу.

2. У підрозділі 1.2, с. 49, автором констатується, що «нинішній формат застосування інструментів рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів не забезпечує еквівалентного вилучення частини ренти, котра утворюється у відповідних секторах сфери природокористування під дією природно-ресурсних та природно-кліматичних чинників». Виходячи з такого трактування, доцільно було б привести приклади нееквівалентного вилучення природно-ресурсної ренти у відповідних секторах сфери природокористування, що забезпечило б вищу достовірність та обґрунтованість прикладних рекомендацій автора стосовно удосконалення інструментально-методологічного забезпечення рентного регулювання господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу.

3. У підрозділі 2.1, с. 87, приводиться авторська позиція стосовно диверсифікації джерел фінансово-інвестиційного забезпечення потреб природно-заповідної справи. Зокрема, автор зазначає, що «перспективна система фінансового регулювання використання природних ресурсів має охоплювати комплекс інструментів щодо мобілізації внутрішніх та зовнішніх джерел фінансування у природно-заповідну справу, що матиме вагомий синергетичний вплив як на сферу природокористування територіальних утворень, так і на сільську економіку». Таке авторське трактування доцільно було б доповнити приведенням вимог ЄС щодо збільшення площі територій природно-заповідного фонду, виходячи з базових положень Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС.

4. У підрозділі 2.2, табл. 2.1, с. 99, де приведена динаміка надходжень рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів до публічних бюджетів різного таксономічного рівня в цілому по Україні у 2015–2023 роках, викликає подив надмірно прискорений темп зростання надходжень рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів до селищних бюджетів України у 2021 році порівняно з 2020 роком. Водночас у тексті дисертації не повною мірою пояснюються причини такого різкого зростання.

5. У підрозділі 3.2, с. 169–170, автор акцентує увагу на тому, що в умовах обмеженості вичерпної природної сировини та виснаження відновних природних ресурсів вагомим джерелом нарощення потенціалу природно-ресурсної (екологічної) ренти виступають екосистемні послуги, такі як рекреаційна, середовищезахисна, водорегулююча, ґрунтоохоронна, агролісомеліоративна, киснепродукуюча та вуглецеводепонуюча». Погоджуючись з таким трактуванням та враховуючи тему дисертації, варто зазначити доцільність обґрунтування автором у роботі ключових напрямів оподаткування процесів монетизації екосистемних послуг природних біогеоценозів.

Означені зауваження і побажання носять дискусійний характер і вказують на доцільність розширення об'єктної бази подальших наукових досліджень в межах обраної

наукової тематики та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження О. С. Замлинського.

Загальний висновок

Дисертація Замлинського Олександра Степановича на тему: «Фінансове регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальних громад базового рівня» є завершеною та самостійно виконаною працею. Теоретичні положення та практичні рекомендації, сформульовані у роботі, базуються на інституційних засадах становлення вітчизняної системи регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальних громад базового рівня, а також характеризуються науковою новизною та мають прикладну цінність. Структура дисертації та її зміст відповідають поставленим завданням і обраний меті дослідження. Результати дисертаційного дослідження повною мірою відображено в опублікованих статтях і тезах доповідей на наукових форумах різного статусу.

Ступінь обґрунтованості та достовірності викладених у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій, наукова новизна дослідження, повнота викладення результатів дисертації в опублікованих наукових працях, підтверджена відповідними довідками та актами, практична значущість повністю відповідають нормативним вимогам МОН України. Таким чином, дисертація на тему: «Фінансове регулювання використання природних ресурсів на рівні територіальних громад базового рівня» відповідає спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Замлинський Олександр Степанович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент завідувач кафедри геодезії і геоінформатики Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, доктор економічних наук, професор Роман СТУПЕНЬ